

лівасці, узаемадапамогі, ідэалам, якія праз нацыянальную адметнасць узыходзяць да ідэй інтэрнацыянальных, агульначалавечых.

Літаратура

1. Колас, Я. Збор твораў: у 14 т. / Я. Колас. — Мінск: Маст. літ., 1977. — Т. 13: Пісьмы, 1908–1949. — 680 с.
2. Колас, Я. Збор твораў: у 14 т. / Я. Колас. — Мінск: Маст. літ., 1976. — Т. 12: Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы, 1947–1956. — 528 с.
3. Колас, Я. Другое чытанне для дзяцей беларусаў / Я. Колас. — СПб.: Выд. суполкі «Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ», «Наша хата», 1910. — 112 с.

Ірына Саматыя, Рычард Саматыя (Мінск)

АРГАНІЗАЦЫЯ ПРАЕКТНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ НА ўРОКАХ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ

Адной з праблем вывучэння беларускай літаратуры ў агульнаадукацыйных установах краіны з’яўляецца недахоп вучэбных гадзін. Многія важныя тэмы ўключаюцца ў аглядныя раздзелы школьнай праграмы, для самастойнага чытання [1] і нярэдка застаюцца па-за ўвагай навучэнцаў. А як можна аглядна за 4 гадзіны разгледзець, напрыклад, тое, што высока ацэнена грамадствам: «Мы не ведаем нічога ў XI–XII стагоддзях на заходнееўрапейскіх мовах, што пераўзыходзіла б летапіс Нестара, словы Кірыла Тураўскага і “Слова пра паход Ігаравы”» (М. Максімовіч) [2, с. 71].

Праграма прапануе, напрыклад, разгледзець за 1 гадзіну наступны матэрыял: «**Кірыла Тураўскі**. Словы. Казанні. Павучанні. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці асветніка.

Пропаведзь маральнага самаўдасканалення чалавека і грамадства, крытыка чалавечых заганяў. Высокае паэтычнае майстэрства Кірылы Тураўскага (метафарызм, красмоўства, багацце лексікі)» [1, с. 57].

У Праграме [1, с. 57] пазначаны сродкі навучання па тэме: архітэктурныя помнікаў эпохі; скульптуры (помнік К. Тураўскаму «Тураў». Скульптар М. Інкоў, архітэктар М. Лук’янчык); М. Інкоў «Кірыла Тураўскі», І. Пратасеня «Кірыла Тураўскі»; літаграфія П. Драчова. Пэралічаны музычныя творы, названы літаратуразнаўчыя працы А. А. Мельнікава.

Якія падыходы, тэхналогіі, метады навучання выбраць, каб данесці вучням выначаны праграмай змест?

Адукаваны чалавек у сучасным грамадстве — гэта не толькі і не столькі чалавек, узброены ведамі, але які ўмее набываць веды, рабіць гэта мэтанакіравана па меры ўзнікнення ў яго патрэбы вырашыць праблему, які ўмее выкарыстаць наяўныя веды ў любой сітуацыі. У сувязі з гэтым узнікаюць новыя для адукацыі задачы: фарміраванне ў вучняў інфармацыйнай і камунікатыўнай кампетэнцый. Інавацыйны пошук новых сродкаў прыводзіць педагогаў да разумення таго, што нам патрэбныя дзейсныя, групавыя, гульнявыя, ролевыя, практыка-арыентаваныя, праблемныя, рэфлексійныя і іншыя формы і метады навучання. Значную ролю ў вырашэнні гэтых праблем і набывае метады навучальных праектаў.

Літаратура як навучальны прадмет — выдатная, урадлівая глеба для праектнай дзейнасці. Настаўнікі-славеснікі часта сутыкаюцца з такімі праблемамі, як адсутнасць чытацкай цікавасці сярод навучэнцаў, вузкі кругагляд, адсутнасць навыку аналізу і абагульнення. Цікавая праца ў групе дасць дзецям адчуць прадмет, атрымаць новыя веды, а настаўніку — вырашыць пералічаныя вышэй праблемы. Веды па гісторыі, сусветнай мастацкай культуры — дысцыплінах, сумежных з літаратурай, — могуць і павінны дапамагаць у працы над літаратурным праектам.

Метад вучэбнага праекта — гэта адна з асобна арыентаваных тэхналогій, спосаб арганізацыі самастойнай дзейнасці вучняў, накіраваны на рашэнне задачы вучэбнага праекта. Праектная дзейнасць — арыентуецца не на інтэграцыю фактычных ведаў, а на іх прымяненне і набыццё новых ведаў шляхам самаадукацыі. Метад дае прастору для творчай ініцыятывы навучэнцаў і педагога: стымулюе іх сяброўскае супрацоўніцтва, што стварае станоўчую матывацыю дзіцяці да вучобы. «Я ведаю, для чаго мне трэба тое, што я спазнаю. Я ведаю, дзе і як гэтыя веды прымяніць». Гэтыя словы цалкам могуць служыць дэвізам для ўдзельнікаў праектнай дзейнасці.

Праект каштоўны тым, што падчас яго выканання школьнікі вучацца самастойна набываць веды, атрымліваюць вопыт пазнавальнай дзейнасці. Калі вучань атрымае ў школе даследчыя навыкі арыентавання ў патоку інфармацыі, навучыцца аналізаваць яе, абагульняць, бачыць тэндэнцыю, супастаўляць факты, рабіць высновы і заключэнні, то ён у сілу больш высокага адукацыйнага ўзроўню лягчэй будзе адаптавацца ў рэальным жыцці, правільна выбярэ будучую прафесію, будзе жыць творчым жыццём. Неабходнасць тэхналогіі — гэта аб'ектыўнае патрабаванне часу, і таму, як правіла, кожны настаўнік з часам яе выпрацоўвае.

Мэта праектнага навучання заключаецца ў тым, каб стварыць умовы, пры якіх навучэнцы:

- 1) самастойна і ахвотна набываюць патрэбныя веды з розных крыніц;
- 2) вучацца карыстацца набытымі ведамі для вырашэння пазнавальных і практычных задач;
- 3) набываюць камунікатыўныя ўменні, працуючы ў групах;
- 4) развіваюць у сябе даследчыцкія ўменні: уменне выяўляць праблему, збіраць інфармацыю, назіраць, праводзіць эксперымент, аналізаваць, выбудоўваць гіпотэзу, абагульняць;
- 5) развіваюць сістэмнае мысленне.

Педагагічнай практыкай [3–8] выпрацаваны шэраг патрабаванняў да выкарыстання праектнай дзейнасці:

1. Наяўнасць значнай у даследчым, творчым плане праблемы або задачы, якая патрабуе пошуку для яе рашэння.

2. Праблема, закранутая ў працы, павінна быць, як правіла, арыгінальнай (калі праблема не арыгінальная, то павінна быць арыгінальным яе рашэнне).

3. У аснове дзейнасці павінна быць самастойная (індывідуальная, парная, групавая) работа навучэнцаў.

4. Выкарыстанне даследчых метадаў.

5. Выкананая праца павінна дэманстраваць глыбіню ведаў аўтара /аў у абранай галіне даследавання.

6. Праца павінна адпавядаць устаноўленым фармальным крытэрыям, павінна дэманстраваць наяўнасць тэарэтычных (практычных) дасягненняў аўтара (аўтараў).

Алгарытм дзейнасці настаўніка і навучэнцаў па тэхналогіі праектнага навучання можа мець наступную структуру:

Этапы працы	Змест працы	Дзейнасць навучэнцаў	Дзейнасць настаўніка
1. Падрыхтоўчы	Вызначэнне тэмы і мэты праекта	Абмеркаванне і выбар тэмы	Прапановы тэмы і мэты праекта
	Выдзяленне падтэм у тэме праекта	Выбар падтэмы ці прапанова новай	Сумеснае абмеркаванне падтэм праекта
	Фарміраванне творчых груп	Аб'яднанне ў мікрагрупы, размеркаванне абавязкаў паміж членамі каманды	Арганізацыйная праца па аб'яднанні школьнікаў у групы
	Падрыхтоўка матэрыялаў да даследчай працы	Сумесная праца па распрацоўцы заданняў, пытанняў для пошукавай дзейнасці, падбор літаратуры	
	Вызначэнне спосабаў прадастаўлення вынікаў (формы справаздачы) і крытэрыяў ацэнкі выніку і працэсу	Абмеркаванне і карэкціроўка формаў прадастаўлення вынікаў і крытэрыяў ацэньвання	Прапануе формы справаздачы і прыкладныя крытэрыі ацэньвання
2. Планаванне	Вызначэнне крыніц, спосабаў збору і аналізу інфармацыі	Карэкціроўка і дапаўненне прапановы настаўніка	Прапануе асноўную літаратуру, спосабы збору інфармацыі
3. Распрацоўка праекта	Назапашванне інфармацыі шляхам працы з літаратурай, інтэрнэт-крыніцамі, анкетаванне, эксперымент і інш. Абагульненне сабранага матэрыялу	Пошукавая дзейнасць па назапашванні, сістэматызацыі, абагульненні інфармацыі	Кансультацыі, каардынацыя працы навучэнцаў
4. Афармленне вынікаў	Афармленне вынікаў адпаведна выбранай форме справаздачы	Афармленне вынікаў згодна з абранай формай справаздачы	Кансультацыі, каардынацыя працы навучэнцаў
5. Прэзентацыя	Прадастаўленне выкананай працы	Даклад аб выніках працы	Арганізацыя экспертызы з запрашэннем педагогаў школы, старшакласнікаў
6. Ацэньванне	Ацэнка работ згодна з распрацаванымі крытэрыямі	Удзел у ацэнцы шляхам калектыўнага абмеркавання і самаацэньвання	Сумеснае з экспертнай групай ацэньванне, выяўленне нявыкарыстаных магчымасцей, патэнцыялу працягу працы

Каб праектная дзейнасць была паспяховай, патрэбна прытрымлівацца некаторых правіл:

1. У камандзе няма лідараў. Усе члены каманды роўныя.
2. Каманды не спаборнічаюць.
3. Усе члены каманды павінны атрымліваць задавальненне ад зносін адзін з адным і ад таго, што яны разам выконваюць праектнае заданне.
4. Кожны павінен атрымліваць задавальненне ад пачуцця ўпэўненасці ў сабе.
5. Усе праяўляць актыўнасць і ўносяць свой уклад у агульную справу.
6. Адказнасць за канчатковы вынік нясуць усе члены каманды, якія выконваюць праектнае заданне.

Агульнымі падыходамі да структуравання праекта з'яўляюцца наступныя:

1. Пачынаць варта заўсёды з выбару тэмы праекта, яго тыпу, колькасці ўдзельнікаў.

2. Далей неабходна прадумаць магчымыя варыянты праблем, якія важна даследаваць у рамках вызначанай тэматыкі. Самі ж праблемы вылучаюцца навучэнцамі з падачы настаўніка (навадных пытанняў, сітуацыі, якія спрыяюць вызначэнню праблем, відэашэраг з той жа мэтай і г. д.). Тут дарэчная «мазгавая атака» з наступным калектыўным абмеркаваннем.

3. Размеркаванне задач па групах, абмеркаванне магчымых метадаў даследавання, пошуку інфармацыі, творчых рашэнняў.

4. Самастойная праца ўдзельнікаў праекта па сваіх індывідуальных ці групавых даследчых, творчых задачах.

5. Прамежкавыя абмеркаванні атрыманай інфармацыі ў групах (на ўроках або на факультатыўных занятках, у навуковых гуртках, у групавой працы ў бібліятэцы, медыятэцы і інш.)

6. Абарона праектаў, апаніраванне.

7. Калектыўнае абмеркаванне, экспертыза, вынікі ацэнкі.

Кожная група, якая ўдзельнічае ў праекце, атрымлівае «План дзеянняў навучэнцаў у праекце», які ўключае ў сябе:

1. Выбар тэмы праекта (даследавання).

2. Ставіцца мэта. (Для чаго я гэта раблю? Якога выніку я хачу дасягнуць?) Запісаць адказы.

3. Калі гэта даследаванне, то затым трэба выказаць здагадку — гіпотэзу. (Выкажы сваё меркаванне аб тым, якім будзе вынік і чаму?). Адказы запісваюцца.

4. Выбіраецца метада. (Што трэба зрабіць, каб атрымаць вынік?) Запісваецца план дзеянняў, час выканання кожнага кроку.

5. Збіраюцца дадзеныя (збіраецца неабходная інфармацыя, матэрыял, афармляецца, звяраюцца дзеянні па тэрмінах, якія вызначылі для кожнага кроку).

6. Атрымліваем вынікі. (Калі нешта не атрымалася — гэта таксама вынік).

7. Аналізуем вынікі. (Параўноўваем атрыманыя вынікі з гіпотэзай).

8. Робім высновы. (Плануем далейшую дзейнасць). Даем ацэнку дзеянням у групе.

9. Абараннем вынік у калектыве. Атрымліваем агульную ацэнку вынікаў.

Гэтыя памяткі дапамагаюць навучэнцам паспяхова рухацца да дасягнення мэты — стварэння праекта.

У работах навучэнцаў ацэньваюцца ступень самастойнасці ў выкананні розных этапаў працы над праектам і ступень уключанасці ў групавую працу; дакладнасць выканання адведзенай ролі; практычнае выкарыстанне прадметных і агульнашкольных ведаў, уменняў і навыкаў; колькасць новай інфармацыі і ступень яе асэнсавання; узроўні складанасці і ступень валодання выкарыстанымі метадыкамі; арыгінальнасць ідэі, спосабу вырашэння праблемы; асэнсаванне праблемы праекта і фармулёўка мэты праекта або даследавання; узровень арганізацыі і правядзення прэзентацыі: вуснага паведамлення, пісьмовай справаздачы, забеспячэння аб'ектамі нагляднасці; валоданне рэфлексіяй; творчы падыход у падрыхтоўцы аб'ектаў нагляднасці прэзентацыі; сацыяльнае і прыкладное значэнне атрыманых вынікаў.

Алгарытм падрыхтоўкі да запуску навучальнага праекта па літаратуры «Кірыла Тураўскі» можна прадставіць у выглядзе схемы:

Праблема праекта	«Чаму?»	Актуальнасць праблемы — матывацыя
Мэта праекта	«Навошта?» (мы выконваем праект)	Мэтамеркаванне
Задачы праекта	«Што?» (для гэтага мы робім)	Пастаноўка задач
Метады і спосабы	«Як?» (мы гэта можам рабіць)	Выбар спосабу і метадаў, планаванне
Вынік	«Што атрымаецца?» (як вырашэнне праблемы)	Чакаемы вынік

Праблема	Жыццё і творчасць Кірылы Тураўскага — манаха-аскета, ахвярнага пастыра, таленавітага пісьменніка і прапаведніка, «другога Златавуснага», аднаго з найбольш вядомых усходне-славянскіх духоўных дзеячаў XII стагоддзя — недастаткова глыбока ўспрымаецца навучэнцамі, не заўсёды знаходзіць эмацыянальны водгук у іх душах
Чаму?	Недастаткова ведаў пра эпоху, у якой жыў асветнік, пра яго жыццё і творчасць Творчасць Златавуста Кірылы Тураўскага складаная для ўспрымання навучэнцамі 15–16 гадоў Старажытнабеларускі пісьменнік і прамоўца, дзеяч хрысціянскай царквы эпохі Кіеўскай Русі Кірыла Тураўскі недастаткова вывучаецца ва ўстановах адукацыі
Што рабіць?	Больш падрабязна асвятліць эпоху Кіеўскай Русі Вывучыць жыццё і творчасць Златавуста Кірылы Тураўскага ў даступнай, прывабнай для навучэнцаў форме
Як?	З выкарыстаннем дыферэнцыраваных групавых заданняў З выкарыстаннем разнастайных сродкаў нагляднасці (відэаматэрыялы, ілюстрацыі твораў мастацтва, аўдыёзапісы музычных твораў і інш.) і сучасных педагогічных тэхналогій (напрыклад, ролевая гульня)

Што атрымаць? (вынік)	Зборнік прац навучэнцаў, відэа- і аўдыяматэрыялаў для кабінета беларускай мовы і літаратуры Пазнавальны (веды пра старажытнабеларускага пісьменніка і прамоўцу, дзесяча хрысціянскай царквы эпохі Кіеўскай Русі Кірылу Тураўскага) Выхаваўчы (эстэтычнае, патрыятычнае выхаванне) Развіццёвы (камунікатыўны, інфармацыйная кампетэнтнасць, агульнавучэбныя, спецыяльныя навыкі, даследчыцкія ўменні)
-----------------------	---

Каб прадставіць матэрыял па разглядаемай тэме клас дзеліцца на групы: «Гісторыкі», «Біёграфы», «Рытары», «Экскурсаводы», «Рэжысёры», «Мастацтвазнаўцы» і інш. Настаўнік прапануе першапачатковы спіс крыніц для кожнай групы, які папаўняецца самімі навучэнцамі [9–18 і інш.].

Для паспяховай працы на этапе прэзентацыі патрэбна навучыць школьнікаў сцісла выкладаць свае думкі, лагічна і звязна выбудоўваць паведамленне, рыхтаваць нагляднасць, выпрацоўваць структураваную манеру выкладу матэрыялу. Тут спатрэбяцца прыёмы самааналізу і рэфлексіі. У сувязі з гэтым значна ўзрастае роля настаўніка, які абагульняе, рэзюмуе, дае ацэнку. Несумненна, важным вынікам працы навучэнцаў з'яўляецца ацэнка вынікаў, дзе ўдзельнікі праекта дзеляцца думкамі, настаўнік ацэньвае актыўнасць навучэнцаў, крэатыўнасць, якасць і аб'ём выкарыстання крыніц.

Літаратура

1. Вучэбная праграма для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання. Беларуская літаратура V–XI класы. — Мінск: Нац. інст. адукацыі, 2008. — 152 с.
2. Верціхоўская, М. І. Беларуская літаратура: Школьныя творы: кароткі пераказ і аналіз / М. І. Верціхоўская. — Мінск: Тетра Системс, 2007.
3. Альбеткова, Р. И. Игра на уроках словесности в 7 классе / Р. И. Альбеткова // Русская словесность. — 2000. — № 4. — С. 67–71.
4. Бедерханова, В. П. Педагогическое проектирование в инновационной деятельности: учеб. пособие / В. П. Бедерханова, Б. П. Бондарев. — Краснодар, 2000. — 54 с.
5. Бондаревская, Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. — Ростов н/Д, 2000. — 352 с.
6. Гин, А. Приемы педагогической техники / А. Гин. — М.: Вита — Пресс, 1999. — 125 с.
7. Кульневич, С. В. Совсем необычный урок. Практическое пособие / С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина. — Ростов н/Д, 2001. — 160 с.
8. Літаратура Старажытнай Русі. Асветніцкая дзейнасць Кірылы Тураўскага і Еўфрасінні Подацкай [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://65-k.com/publications.php?category=14&mode=show&id=381>. — Дата доступу: 10.10.2013 г.
9. [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: http://minds.by/stupeny/nomera/18/st18_19.html. — Дата доступу: 10.10.2013 г.
10. На радзіме Кірылы Тураўскага // Пачатковая школа. — 2010. — № 8.
11. Крот, А. Святы Кірыла Тураўскі — жыццё і галоўныя матывы творчасці [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://www.svjazep.org/index.php?do=static&page=turauski>. — Дата доступу: 10.10.2013 г.
12. Грыневіч, В. Пасхальныя матывы ў творах сьв. Кірылы Тураўскага. — Ворша — Lublin — Харків, 1997.
13. Надсан, А. Сьвяты Кірыла Тураўскі. Выданне другое, дапоўненае і папраўленае. — Лёндан: Божым шляхам, 2001.
14. Чаропка, В. Імя ў летапісе. — Мінск: Полымя, 1994.

15. Кірыла Тураўскі [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://svjazep.org/index.php?do=static&page=turauski><http://www.belsoch.by/?p=spadch&spid=37>. — Дата доступу: 10.10.2013 г.
16. [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://mikashevichi.ru/belarus/person/1046-kiril.html>. — Дата доступу: 10.10.2013 г.
17. Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://www.veselka.by/?p=2569>
http://www.youtube.com/watch?v=GAZcdoNmNm4&feature=player_detailpage — Дата доступу: 10.10.2013 г.
18. Сяліцкі, В. Кірыл Тураўскі і сучаснасць / В. Сяліцкі // Тураў. Тураўскае Евангелле. — Мінск, 2004.

Алесь Макарэвіч (Магілёў)

ВЫВУЧЭННЕ ТВОРАЎ БЕЛАРУСКАЙ ДЗІЦЯЧАЙ ЛІТАРАТУРЫ: УРОКІ ДАДАТКОВАГА ЧЫТАННЯ І ТВОРЧЫЯ РАБОТЫ Ў VII КЛАСЕ (ЧАЦВЁРТЫ БЛОК УРОКАЎ)

Арганізацыя працы настаўніка і вучняў па сістэме перспектыўных ліній адпавядае сучасным інавацыйным працэсам у галіне сярэдняй адукацыі. Прапанаваная намі раней метадыка працы па гэтай сістэме [8] грунтуецца на вывучэнні літаратурных твораў у кантэксце блокаў урокаў, калі паралельна з вывучэннем твораў для чытання і вывучэння, для чытання і абмеркавання здзяйсняецца паралельная падрыхтоўка вучняў да ўспрымання і характарыстыкі твораў для дадатковага чытання, а таксама падрыхтоўка школьнікаў да выканання імі творчых работ. На падставе такіх дыдактычных зыходных можна весці гутарку пра стварэнне метадычнага комплексу для настаўнікаў — такой метадычнай крыніцы, у якой змест, формы, метады і прыёмы вывучэння літаратуры ў адпаведным класе прадстаўлены не манаграфічна (напрыклад, вывучэнне творчасці пэўнага пісьменніка, твораў для дадатковага чытання і інш.), а цэласна. Такі падыход да працэсу выкладання літаратуры спрыяе эфектыўнай і рацыянальнай арганізацыі метадычнай працы настаўніка, калі ён выразна бачыць, асэнсоўвае і, адпаведна, плануе навучальныя перспектывы, а таксама паэтапна і комплексна арганізуе іх здзяйсненне.

У ранейшых публікацыях аўтара гэтых матэрыялаў прадстаўлена характарыстыка зместу і некаторых форм падрыхтоўчай і непасрэднай працы настаўніка і вучняў пры вывучэнні твораў беларускай літаратуры ў сёмым класе (першы — трэці блок урокаў [5–7]). У дадзеным выпадку вызначым структуру і змест чацвёртага блока, коратка ахарактарызуем формы працы ў яго межах.

Структура блока: а) урокі па творах для чытання, чытання і абмеркавання (№№ 25–39); б) урок па творы для дадатковага чытання (Павел Місько «Эрпіды на планеце Зямля»); в) урок, на якім здзяйсняецца творчая работа (водгук на аповесць Паўла Місько «Эрпіды на планеце Зямля»).

Змест блока і некаторыя формы працы. Паколькі асноўны метадычны прадмет дадзеных матэрыялаў — урок па творы для дадатковага чытання (далей — УДЧ) і ўрок, на якім здзяйсняецца творчая работа (далей — УТР), то звернем увагу найперш на тыя творы для чытання і вывучэння, матэрыял якіх спрыяе перспектыўнаму выхаду на УДЧ і УТР. Адзначым, што змест гэтага